

РЕЦЕНЗІЯ

доцента кафедри обліку та оподаткування
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
кандидата економічних наук, доцента **ДЕРЕВ'ЯНКО Світлани Іванівни**
на дисертацію **ЦІОМАЛЬЧУКА Олександра Леонідовича**
на тему: **«Економічний механізм регулювання
лізингових операцій в аграрному секторі України»**,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 051 «Економіка»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. У сучасних умовах воєнного стану, суттєвих втрат виробничого потенціалу, руйнування інфраструктури та обмеженого доступу суб'єктів господарювання до традиційних джерел фінансування особливого значення набуває пошук ефективних механізмів інвестиційного забезпечення аграрного виробництва. Одним із таких інструментів виступає лізинг, який дозволяє аграрним підприємствам оновлювати матеріально-технічну базу без значного одноразового вилучення фінансових ресурсів з обороту.

Важливість теми зумовлена також потребою реалізації стратегічних завдань післявоєнного відновлення держави, визначених у національних програмах економічної реконструкції та відбудови. Досягнення цілей відновлення аграрного сектору, підвищення його конкурентоспроможності та інтеграції до європейського економічного простору неможливе без формування сучасних механізмів залучення інвестицій, серед яких лізингові інструменти посідають особливе місце. У цьому контексті зростає потреба в науково обґрунтованих підходах до вдосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій, здатних забезпечити ефективне використання фінансових ресурсів та стимулювати структурно-технологічну модернізацію аграрного виробництва.

Отже, актуальність дисертаційного дослідження визначається об'єктивною необхідністю розвитку теоретичних положень і розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України в умовах воєнних викликів, післявоєнного відновлення, євроінтеграційних трансформацій та потреби забезпечення інноваційного розвитку національної економіки. Дисертаційне дослідження відповідає сучасним запитам теорії та практики у сфері лізингових операцій та спрямоване на подальший розвиток економічного механізму їх регулювання в аграрному секторі України з урахуванням умов воєнного стану, післявоєнного відновлення економіки, пріоритетів державної економічної політики та європейської інтеграції України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження узгоджується з планами науково-дослідної роботи кафедри глобальної економіки Національного університету біоресурсів і природокористування України. У межах зазначеної тематики дисертантом визначено роль лізингових інструментів у стимулюванні інвестиційного розвитку аграрних підприємств, оцінено основні перешкоди, що обмежують доступ сільськогосподарських товаровиробників до лізингового фінансування, а також обґрунтовано науково-практичні пропозиції щодо вдосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею,

у якій вирішено важливе наукове завдання щодо розвитку теоретичних положень та вдосконалення організаційно-методичних засад регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України з урахуванням сучасних економічних викликів і умов воєнного стану. Структура дисертації загалом відповідає поставленій меті та завданням дослідження, що сприяє комплексному розкриттю проблематики лізингових операцій в аграрному секторі України.

У процесі дослідження застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, зокрема: діалектичний та системний методи – для розкриття сутності та структури економічного механізму регулювання лізингових операцій як цілісної системи взаємопов'язаних елементів; абстрактно-логічний метод – для уточнення понятійно-категоріального апарату у сфері аграрного лізингу та формулювання теоретичних узагальнень; порівняльний аналіз – для дослідження зарубіжного досвіду державного регулювання аграрного лізингу та виявлення ступеня відповідності вітчизняної системи стандартам ЄС; статистичний аналіз і групування – для дослідження динаміки та структури ринку аграрного лізингу, оцінки рівня зношення матеріально-технічної бази агропідприємств; кореляційно-регресійний аналіз – для побудови авторської факторної моделі КЕЕЛ та ідентифікації ключових детермінантів ефективності лізингових операцій; метод скорингового оцінювання – для розроблення Агролізингового скорингового індексу (АСІ) та шкали «зон» кредитоспроможності лізингоодержувача; сценарне моделювання – для побудови прогнозних сценаріїв розвитку ринку аграрного лізингу на 2025–2030 рр. за оптимістичним, базовим і песимістичним варіантам; метод «5D-аудиту» (авторська розробка) – для системної діагностики недоліків чинного механізму державного регулювання лізингових операцій за критеріями результативності, ефективності, узгодженості, адаптивності та євросумісності; структуроване інтерв'ю та анкетне опитування – для виявлення реальних проблем у взаємодії лізингодавців і лізингоодержувачів на основі даних обстеження 57 суб'єктів ринку; метод дисконтування грошових потоків (NPV, IRR) – для порівняльного аналізу альтернатив фінансування (лізинг, кредит, власні кошти) та обґрунтування переваг лізингового фінансування; графічний і табличний методи – для наочного представлення отриманих результатів, прогнозних показників та порівняльних характеристик досліджуваних явищ (упродовж усієї роботи).

Інформаційна база дослідження є достатньо широкою та репрезентативною й охоплює праці вітчизняних і зарубіжних учених, законодавчі та нормативно-правові акти, офіційні статистичні та аналітичні матеріали, дані Державного лізингового фонду, матеріали Асоціації «Украгролізинг», статистичні дані Leaseurope та ЄБРР, результати польових досліджень (вибіркове обстеження 45 аграрних підприємств та структуроване інтерв'ю 12 лізингових компаній). Це забезпечило належний рівень достовірності результатів дослідження та обґрунтованість сформульованих висновків і рекомендацій.

Новизна наукових досліджень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Науковий і практичний інтерес становлять запропоновані підходи щодо розроблення нових методичних підходів і практичних інструментів удосконалення економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України.

Зокрема, автором обґрунтовано доцільність використання методичного підходу до оцінювання ефективності лізингових операцій в аграрному секторі на основі багатокритеріальної системи показників, яка охоплює фінансово-економічні, виробничі та ризикові параметри використання лізингового фінансування.

Окремої уваги заслуговують розроблені автором пропозиції щодо формування державної політики розвитку аграрного лізингу, які базуються на багаторівневій системі

регуляторного впливу та охоплюють законодавче забезпечення, фінансове стимулювання, інституційну підтримку, цифровізацію процедур і моніторинг результативності державних заходів, що сприятиме усуненню системних бар'єрів розвитку аграрного лізингу, підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів і наближення механізмів підтримки до європейських стандартів регулювання.

Практичну цінність становлять пропозиції щодо запровадження оцінювання бар'єрів розвитку аграрного лізингу, що ґрунтуються на комплексному аналізі економічних, інституційних, нормативно-правових та інформаційних чинників із визначенням сили їхнього впливу на доступність лізингового фінансування. Реалізація запропонованих підходів забезпечить можливість ранжування бар'єрів за ступенем стримувального впливу та визначати пріоритетні напрями вдосконалення механізмів регулювання лізингової діяльності в аграрному секторі.

До наукових результатів дисертаційного дослідження належать удосконалені організаційно-економічні підходи до взаємодії учасників ринку аграрного лізингу, які реалізуються через модель партнерської взаємодії аграрних підприємств, лізингових компаній та державних інституцій. На відміну від наявних підходів, модель поєднує оцінювання ефективності лізингових операцій, моніторинг фінансової надійності учасників, управління ризиками та інформаційний супровід лізингових договорів, що сприяє підвищенню стійкості та результативності функціонування ринку аграрного лізингу.

Набули подальшого розвитку теоретичні положення щодо сутності економічного механізму регулювання лізингових операцій в аграрному секторі через розширення його змістовної характеристики як багаторівневої адаптивної системи взаємодії державних інституцій, фінансових посередників, лізингових компаній та аграрних товаровиробників; наукові підходи до адаптації міжнародного досвіду регулювання аграрного лізингу на основі селективної імплементації зарубіжних регуляторних, фінансових та інституційних інструментів з урахуванням економічних умов, інституційної спроможності та стратегічних пріоритетів розвитку аграрного сектору України з метою використання найбільш релевантних міжнародних практик у процесі післявоєнного відновлення та інтеграції до європейського економічного простору; інституційні засади функціонування Фонду гарантування аграрного лізингу (ФГАЛ), що реалізує трирівневу гарантійну підтримку зобов'язань агровиробників перед лізинговими компаніями, що забезпечить мультиплікативний ефект використання бюджетних коштів та стимулює конкуренцію приватних лізингодавців за аграрний сегмент ринку.

Практичне значення та впровадження результатів дослідження. Отримані у дисертації результати доведені до рівня конкретних методичних пропозицій, які можуть використовуватися у практичній діяльності Міністерства економіки, довілля та сільського господарства України, Фондом Державного майна України, Міністерством фінансів України та Національним банком України, лізинговими компаніями та АТ Фондом декарбонізації України, аграрними підприємствами, науково-дослідними установами аграрного профілю.

Запропоновані в роботі рішення сприятимуть удосконаленню державних програм підтримки аграрного лізингу та підготовці законодавчих ініціатив у сфері аграрного лізингу, регуляторної бази для небанківських фінансових установ лізингової галузі, впровадженні методики АСІ-скорингу тощо.

Виробничу апробацію результатів дослідження здійснено в умовах реального сектору економіки. Зокрема, у господарській діяльності ТОВ «ТИНИЦЯ АГРО» впроваджено практичні рекомендації щодо використання методики комплексного індексу ефективності

лізингу «КЕЕЛ», що дає змогу підприємству самостійно оцінювати доцільність застосування лізингової схеми фінансування (довідка про впровадження від 11.06.2026 р.).

У діяльності ФГ «Рубін – 2020» практичного застосування набула модель «П5ЛФ», призначена для планування технічного переоснащення господарства (довідка про впровадження від 05.12.2025 р.).

У ДПАТ «Національна акціонерна компанія «Украгрозлізинг» запроваджено агролізинговий скоринговий індекс «АСІ», який передбачає оцінювання не лише поточного фінансового стану потенційного лізингоодержувача, а й прогнозування його платоспроможності з урахуванням агрокліматичних і ринкових ризиків відповідного регіону. Крім того, впроваджено протокол раннього попередження «ПРП» – систему автоматизованого виявлення ознак погіршення фінансового стану лізингоодержувача та оперативного реагування на них, а також програму «Партнер плюс», спрямовану на трансформацію взаємовідносин між лізингодавцями й агровиробниками від разових операцій до довгострокового взаємовигідного партнерства (довідка про впровадження від 19.06.2026 р.).

Повнота викладення основних наукових результатів в опублікованих працях. Основні результати дисертаційного дослідження відображено у наукових публікаціях автора, зокрема опубліковано 9 наукових праць, з яких 4 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 5 тез наукових доповідей на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях. У публікаціях висвітлено основні положення дисертації, що відповідає вимогам нормативно-правових актів щодо оприлюднення результатів дослідження на здобуття ступеня доктора філософії.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійно виконаною кваліфікаційною науковою роботою. Висновки, пропозиції, рекомендації є науково обґрунтованими, характеризуються завершеністю й послідовністю. У роботі відсутнє використання наукових результатів, ідей, публікацій інших авторів без належним чином оформленого посилання на їх публікації. У дисертації відсутні порушення академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження по роботі. При позитивній оцінці наукових положень дисертації, слід виділити окремі положення, що можуть бути предметом наукової дискусії:

1. У підрозділі 2.2 дисертації (с. 109) автором запропоновано прийняття Закону «Про аграрний лізинг», тоді як у підрозділі 3.1 (с. 160) йдеться про внесення змін до діючого Закону щодо аграрного лізингу. На сучасному етапі розвитку лізингових відносин в аграрному секторі України більш доцільним, на наш погляд, видається не прийняття окремого закону про аграрний лізинг, а вдосконалення чинного законодавства у сфері фінансового лізингу шляхом імплементації спеціальних норм, що враховують сезонність аграрного виробництва, підвищені виробничі ризики та потребу в державній підтримці технічної модернізації сільськогосподарських товаровиробників.

2. У підрозділі 2.2 дисертації (с. 122) зазначено, що у 2022 р. через воєнні дії та посуху 42 % аграрних лізингоодержувачів звернулися за реструктуризацією, з яких 67 % отримали позитивне рішення. Доцільним видається поглиблення аналізу причин відмов у реструктуризації лізингових зобов'язань у розрізі категорій аграрних підприємств (мікро-, малі, середні, великі), оскільки така деталізація дала б змогу точніше ідентифікувати системні бар'єри доступу до антикризових фінансових механізмів та підсилити обґрунтованість запропонованих автором рекомендацій щодо вдосконалення економічного механізму регулювання аграрного лізингу. Це дасть можливість побачити, чи є асиметрія

доступу до фінансових інструментів; які групи є найбільш вразливими; чи існує прихована дискримінація за масштабом бізнесу.

3. Певним методологічним обмеженням дослідження (с. 125, табл. 2.29) є аналіз впливу МСФЗ 16 на фінансову звітність 15 аграрних підприємств без їх диференціації за категоріями (мікро-, малі, середні, великі). Відсутність такої стратифікації ускладнює оцінку репрезентативності вибірки та не дозволяє повною мірою врахувати відмінності у структурі активів, капіталу й лізингового навантаження підприємств різного масштабу діяльності. Середні значення можуть приховувати сильну варіативність між категоріями.

4. Мають місце помилки в обчисленні наведених даних в таблицях.

Наведені зауваження та дискусійні моменти дисертаційного дослідження принципово не впливають на наукову і практичну цінність одержаних автором результатів і не знижують високу позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок. Дисертація Ціомальчука Олександра Леонідовича на тему: «Економічний механізм регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України» є завершеною, актуальною, цілісною, самостійно виконаною науковою працею, що має теоретичне та практичне значення.

Дисертація на тему: «Економічний механізм регулювання лізингових операцій в аграрному секторі України» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Ціомальчук Олександр Леонідович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Рецензент доцент кафедри обліку та оподаткування Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат економічних наук, доцент Світлана ДЕРЕВ'ЯНКО